

Kremulator

SASJA FILIPENKO

Kremulator

Översättning Mikael Nydahl

ERSATZ

© Diogenes Verlag AG Zurich 2022
All rights but Russian reserved
© Ersatz, Stockholm 2023
Originalalets titel Кремлятор
Översättning från ryska Mikael Nydahl
Redaktör Ola Wallin
Korrekturläsare Wera Minth
Omslag Håkan Liljemärker
Grafisk form & sättning Ola Wallin
Tryck Scandbook, Falun 2023
ISBN 978-91-88913-83-8

www.ersatz.se

Av Sasja Filipenko har tidigare utgivits:

Röda korset (2022)

Första delen

Förundersökningen

Husrannsakan och arrestering äger rum den 23 juni 1941. Allt som allt tar det sex timmar. Arbetet går på rutin, men atmosfären är spänd – så sent som i går kom krigsförklaringen. Medan fästningen i Brest håller stånd mot den fascistiska krigsmaskinens ofattbara anstormning sker i det fördolda en våg av gripanden i den sovjetiska huvudstaden. I lägenheter och parker, på institutioner och folkkommisariat hafas potentiella spioner. Trots omfattningen på operationen blir gripandena relativt få – inalles arresteras 1 077 personer, som de vaksamma sovjetiska säkerhetsorganen avslöjat såsom förrädare och trotskister, bakteriologiska terrorister och övriga (jo, bland grunderna till frihetsberövandet finns det också en sådan kolumn). Skälet till att siffran är så låg är att man redan 1937 gjort upp räkningen med merparten av partigångarna. Bara på misstanke om att arbeta för Polen dömdes detta år mer än ett hundra tusen personer (111 091 för att vara exakt) till arkebusering. I och för sig har den polska underrättelsetjänsten inte fler än två hundra agenter över hela världen, men vad ska man göra, du vet ju själv, min kära, hur våra samvetsgranna säkerhetstjänster har för vana att arkebusera för framtida bruk och säkerhets skull.

»Vi kniper hellre en för mycket än en för lite«, som en tjekesterna uttrycker saken medan han vänder upp och ner på mitt bibliotek.

Hans burdusa beteende får min minimala lägenhet att

vilja vränga ut och in på sig med alla sina föremål, och jag leds ut på gatan.

Min förnyade inskrivningsbok konfiskeras för att läggas till förundersökningen, liksom mina anteckningsböcker (sex stycken) och olika andra skriftalster (trettio till antalet). Härutöver intresserar sig kamrat Kozlov och kamrat Ljagin, som genomför husrannsakan, för adresser och telefonnummer (inalles sjuttiosex ark), min personliga korrespondens (nära två hundra sidor) samt tre böcker: en om magi, en om stundisterna och en om karmayoga.

På kvällen samma dag förs jag till NKGB:s inre fängelse, där jag blir fotograferad, förhörd enligt frågeformulär samt fråntagen de föremål jag haft med mig:

täcke, flanell, grått – 1 st.

lakan, bomull – 2 st.

handdukar – 2 st.

örngott – 2 st.

näsdukar – 6 st.

skjortor, diverse – 2 st.

kalsonger, bomull – 1 par

strumpor, diverse – 2 par

tandborste – 1 st.

tvål, vanlig – 1 bit

servett – 1 st.

Allt detta hade jag rafsat ihop i all hast. Ingenting av det var, förstås, till någon nytta längre.

I cellen börjar jag varken gny eller gråta eller banka huvudet i väggen och beklaga mig: »Alltihop är bara ett misstag!« Ånej, sådana dumheter tänker jag inte försöka beveka mina fångvaktare med! Och eftersom jag håller mig för god för meningslösa och tarvliga känslöytringar av detta slag slår jag mig ner på det kalla golvet och börjar utan större intresse studera ligghönan som de har satt att ruva mig.

»Tänker de arkebusera dig?« frågar denne utan den minsta taktkänsla.

»Nej.«

»Hur vet du det?«

»För visserligen har de tagit ifrån mig mina sex franska näsdukar, men i gengäld har de gett mig ett sovjetiskt lakan ...«

Döden är mitt första barndomsminne, skrev jag en gång i tiden, långt innan jag blev arresterad, i en av mina nu konfiskerade dagböcker.

Varje dag som mamma och jag skulle gå någonstans, oavsett vart, tog vi vägen över bykyrkogården. Ibland hände det att mamma stannade upp vid ett av korsen, andra gånger, oftare, att hon skyndade på stegen för att komma förbi så fort som möjligt. Ständigt samma sak, till och med om vi egentligen skulle kämpa oss fram genom lervällingen i ett helt annat väderstreck hamnade vi ofelbart här först, i en evig ögla.

När jag hade lärt mig att foga samman bokstäverna till ord gick det till min häpnad en dag upp för mig att det var mitt namn och efternamn som stod på korset.

– *Mamma, är det till mig? Är det här dom kommer att lägga mig när jag blir stor?*

– *Nej, din dumsnut! Här ligger en släkting till dig. Du är döpt efter honom...*

Varje dag gick vi förbi en grav med mitt namn, och jag lovade mig själv att aldrig aldrig dö...

»Och torka av blodet, är du snäll...«, säger mamma kärleksfullt. Som du minns har jag haft klena blodkärl ända sedan jag var liten.

Mitt första förhör i Moskva blir lika rumphugget som komiskt. Förhørsledaren gratulerar mig till min stundande femtiofemårsdag och meddelar att han sitter mittemot en spion. Vilken underrättelsetjänst det är jag arbetar för preciserar han inte, men i gengäld smacker han av någon anledning teatraliskt med tungan när han slår upp den tunna och ännu liksom helt jungfruliga mappen och torrt tillfogar att Nesterenko Pjotr Iljitj har paragraf 58 att se fram emot.

»Och?« frågar jag lugnt.

»För. Bort. Honom«, säger han tvärt, med betoning på varje stavelse.

Tjuvstart. Vi gör ett nytt försök.

Under fyra månaders tid upprepas denna meningslösa föreställning gång på gång. Som om jag var en gymnasist placerar förhørsledaren mig bakom ett bord, läser lusen av mig och ställer de mest befängda frågor. »Vem då? När då?

Varför då?« Sedan försöker han av någon anledning skrämma mig, men eftersom han inte har tid med riktig tortyr (sådana som mig går det säkert tretton på dussinet av) gör han det lika ytligt och pliktskyldigt varje gång. Så snart min examinator på nytt inser att jag inte har för avsikt att vittna mot mig själv suckar han tungt och ger order om att föra bort mig.

Det är korkat, men vi harvar på.

Förhørsledaren är förbannad, bollen är på min sida. Hur underligt det än kan låta är det jag som har ett visst övertag under sommaren och hösten -41. Det är jag som har tiden på min sida. Det är inte längre 1937, hur mycket min examinator än längtar tillbaka till den gamla goda, hårdföra tiden. Det sken av legalitet som nu på nytt råder kräver att han genomför förhör, låt vara bara för formens skull, och att han kan anföra vittnesmål, låt vara framtvingade och avlagda under mened. Ack och ve, men det går inte längre att bara arkebusera mig utan vidare spisning! Moskva må vara aldrig så belägrat, det åligger likväl förhørsledaren att göra sitt yttersta för att uppfylla sin i och för sig fullkomligt meningslösa, men likväl fastställda kvot, precis som i vilken annan sovjetisk bransch som helst. Således är denna futila person tvungen att gräva fram nånting, vad som helst, mot mig, samtidigt som sakernas tillstånd är honom till förfång – tyskarna står redan utanför Moskva. Hitler ger order om att sända paraduniformer till sina soldater, och medan somliga av den sovjetiska huvudstadens invånare försöker lära sig sina första fraser på tyska – *Guten Tag!, Wie ist Ihre Stim-*

mung? och *Heil Hitler!* – dumpar andra soptunnorna fulla med porträtten av de allsmäktiga Lenin och Stalin. Jorden blir svart av dokument som bränns i största hast, och vanligare än ljudet av knarrande snö är nu ljudet av partiböcker som rivs itu. I en belägenhet som denna kan man inte annat än att tycka synd om min käre förhørsledare – att tvinga fram de erforderliga erkännandena under så ogynnsamma omständigheter är ingen lätt sak.

»Vad sitter du där å flinar för? Fattar du inte att dom kommer retirera snart, och då kommer tjekisterna å skjuta oss allihop?« orerar min cellkamrat, den fega schakalen, medan han osaligt vankar av och an i cellen.

»De kommer inte att arkebusera någon...«

»Hur kan du va så säker på det?«

»För att i den händelse att Moskva faller kommer tyskarna att använda våra lik i propagandasyften, och sådana misstag är ingenting man kan tillåta sig alldeles i början av ett krig...«

»Är du säker på det?«

Ja, det är jag. För det är precis vad som snart kommer att ske till exempel i Lvov. När fascisterna intar staden upptäcker de att fängelset är fullt med lik, och i stället för att dölja fasan för människors blickar bjuder de in de anhöriga. »Titta här«, säger stadens nya herrar, »det här är vad de röda gjorde med era fäder, bröder och söner innan de retirerade. Välj nu själva vilken sida ni vill strida på...«

Allt är högst begripligt. I fredstid råder vissa lagar, i krigs-

tid andra. Det viktiga är att kunna ställa om i tid och inte hänga läpp. Kaos i all ära, men en del händelser är inte svåra att förutse. Kriget följer ingen logik, och redan det är en bra början om man vill förstå sig på det.

Det är precis därför jag varken biter mig i läppen eller slätar till mitt på senare år allt glesare hår när de en septembarnatt plötsligt för ut mig ur den fuktiga cellen. När jag tar avsked av den drar jag mig varken till minnes Bosporens eldar (fast jag hade kunnat) eller din spetsiga haka, kära du. Jag förstår att de inte för mig till bödeln, och än en gång har jag rätt...

BESLUT

om övertagande av ansvar för rättssak
Saratov den 17 september 1941

Jag, överförundersökningsledare inom Förundersökningsgruppen vid Andra styrelsen inom NKVD, löjtnant inom Statssäkerhetsorganen Perepelitsa, har granskat materialet i förundersökning nr 2716 gällande åtal mot Nesterenko Pjotr Iljitj, och därvid FUNNIT:

– att Nesterenko P. I. arresterades i Moskva den 23 juni 1941, anklagad för spionage, samt förflyttades med fångkonvoj till Saratov.

Med hänsyn tagen till att förundersökning i ärendet ovillkorligen måste fortsätta har jag, med stöd i §§ 110 och 96 i Sovjetunionens straffprocesslagstiftning BESLUTAT:

– att härmed överta ansvaret för förundersökning nr 2716 gällande åtal mot Nesterenko Pjotr Iljitj.

Överförundersökningsledare
inom Förundersökningsgruppen vid
Andra styrelsen inom NKVD,
löjtnant inom Statssäkerhetsorganen
Perepelitsa

Misstänkt för spionage sitter jag nu, som du säkert redan förstått, min kära, sedan två veckor tillbaka i en fångvagn och skakar fram mot Saratov. Fångvaktarna super, gormar på det mest antisovjetiska vis och rotar runt bland mina saker, de fähundarna. Jag får knappt någon mat alls.

Under de långa uppehållen ligger jag, i brist på bättre sysslor, och betraktar gallrets korsförtecken och begrundar mitt öde. Nå, gamle man, säger jag till mig själv, har du levt ditt liv som du borde? Hur kan det i så fall komma sig att du vid femtiofem år fyllda befinner dig i buken på denna statliga larv, som än i krypfart, än stormande fram genom landet, släpar dig mot nästa förhör? Har du spelat din roll rätt, min lilla falk, när din tågfärd vid denna aktningsvärda ålder inte ackompanjeras av champagnens pärlande utan av den väsande andhämtningen hos någon som ligger och dör på grannbritsen?

Frågor som dessa ledde förstås ingenvart. Den enda nytta de gjorde var att de distraherade mig från att tänka på dig. Att vara på väg till Saratov i två veckor är tungt, resan är utmattande och trist.

»Dom tar inge vidare hand om oss precis, va säjs?« frågar plötsligt konvojens lustigkurre – en pratglad gubbe med munnen full av lossnade tangenter – och tittar fram bakom någons axel.

»Den här resan, min käre vän, skiljer sig inte mycket från tiden för inbördeskriget ...«

»Så du var med dom vita du?«

»Jag var med de grå ...«

»Vad ska det betyda?«

»Det är en lång historia, min bästa ...«

»Och vi har väl all tid i världen ...«

»Låt oss lämna det här i tystnad ...«

Fängelset i Saratov, som för sin forms skull har fått smeknamnet »Titanic«, känns som en förlängning av fångkonvojen som slagit rot i marken. Tukthus som tukthus. På morgonen kommer utfodraren med lite salt varmvatten, till middag bjuds en tunn välling med ett fiskhuvud guppande i. På kvällen en blaskig soppa på gröna tomater, och en gång i månaden, om man har tur, strösocker, som de portionerar ut direkt i händerna på en. När jag betraktar mina handflator i de stunderna ser de ut som en uttorkad, snötäckt stäpp.

Av brödet gör jag schackpjäser, men var tredje dag är det någon idiot som snor dem och äter upp dem. En av mina cellkamrater är den berömde botanikern Vavilov, och jag misstänker att det är han – det är lätt att gömma sig bakom ett fint namn. Dagarna i ända vankar han av och an och muttrar om att det är Lysenkos fel att han blev arresterad (som om inte det gjorde detsamma nu). Ibland besinnar sig den store sovjetiska vetenskapsmannen, och i de stunderna börjar han ofelbart bedriva folkbildning, som om någon hade bett honom:

»Om man skulle göra ett försök att förstå sig på vår tid«,

går han igång, »då skulle det snart stå klart, kamrater, att vi helt enkelt inte hinner förädla de folkliga massorna tillräckligt snabbt! På samma vis som vi inte lyckats odla upp alla fält har det än så länge (!) inte lyckats oss att avla fram en ny människa. Oaktat alla komplikationer och hinder föds det fler och fler människor, medan antalet utbildade medborgare ligger kvar på sin gamla nivå. Till följd härav växer avgrunden mellan utbildade och outbildade. Om detta tillåts fortgå kommer vi en dag att upptäcka att ogräset är vår främsta och enda gröda!«

»Det gör inget, i slutändan kommer kriget att plöja upp alltihop!« hörs det från ena ovanslafan.

Jag hör på med ett leende. Du vet ju, min kära, att detta slags jonglerande med metaforer aldrig har irriterat mig. Alla försöker rädda sig bäst de kan. Jag tycker till och med lite synd om den här stackaren, som har gett upp redan på förhand. Det är högst osannolikt att han någonsin kommer att ta sig härifrån. Den framstående vetenskapsmannen kommer förmodligen att dö svältdöden här, och det enda han kan hoppas på är att de en vacker dag, om många år, när partiet erkänt sitt misstag, ska döpa gatan här utanför efter honom.

Och rätt vad det är, tänker jag, ska jag ta och berätta för dig, min bästa herre, vad de *egentligen* använder för att gödsla jorden här.

I avvaktan på det, min kära, kysser jag dig i tankarna. Jag håller händerna för öronen efter franskan och turkiskan, efter polskan och bulgariskan, och griper mig an studiet av mitt nya språk:

ajk – ikon
balabas – socker
vara – smuggelgods
gamza – pengar
dektja – huvud
jengin – fara
zjurnja – bårhus

Jag lägger de viktigaste orden i mitt nya liv på minnet, blundar och lägger mig att sova – men innan jag hinner somna blir jag kallad till mitt första förhör i Saratov.